

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност “професор”
по Архивистика и документалистика, обявен от Софийския университет
“Св. Климент Охридски” в “Държавен вестник” - бр.88 от 8.11.2011 г.

Кандидат: доц. д-р Андриана Антонова Нейкова-Тодорова

Рецензент: проф. Любомир Георгиев Огнянов, доктор на историческите науки

Доц. д-р Андриана Нейкова завършва специалност История в Софийския университет “Св. Климент Охридски” през 1973 г. През 1974-1976 г. е редовен докторант към катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини”, а през 1977-1979 г. е асистент към същата катедра. От 1979 до 1986 г. е на работа в Научноизследователската лаборатория по архивистика и документалистика към Главно управление на архивите при Министерския съвет. През 1980 г. защитава докторска дисертация на тема: „Археографски проблеми на българското документално наследство /1878-1978 г./”. От 1986 до 1992 г. е главен асистент по Архивистика в Историческия факултет. През 1992 г. е избрана за доцент по Архивистика към катедра „Архивистика и помощни исторически дисциплини”.

В конкурса за професор по Архивистика и документалистика доц. д-р Андриана Нейкова се представя с една монография и 20 /двадесет/ студии и статии.

Научните ѝ работи могат да бъдат групирани в 4 /четири/ основни направления на архивознанието.

Първата тематична група обхваща публикациите по **история на архивите**. Основна сред тях е монографията ѝ „Архиви и общество”, издадена през 2007 г. в обем 296 страници.

Монографичният труд на доц. д-р А. Нейкова е посветен на генезиса, еволюцията и историческите трансформации на архивите. Авторката разглежда тези проблеми в историко-хронологичен аспект в контекста на политическото, социалното и културното развитие на човешкото общество.

В увода А. Нейкова подчертава ролята на архивните учреждения през различните исторически епохи и усилията на международната архивна общност за формиране на единно архивно информационно пространство в съвременните условия. Особен акцент тя поставя на изискванията на Международния съвет на архивите и на Европейския съюз за разширяване на достъпа на гражданите до документалната информация за миналото и пълноценно използване на съществуващите национални архивни ресурси за научни изследвания и като средство за управление. Авторката посочва редица важни закони и конвенции, които гарантират свободата на информацията и актуализират нормативно-методическата уредба на архивното дело.

В първия раздел на книгата А. Нейкова разкрива значението на архивните документи и архивите като обект на научното познание. След като посочва, че най-

ранните документи са писмените, тя разкрива специфичните черти на пиктографското, идеографското и фонетичното писмо. Подобавашо място е отделено и на документите върху технически носители – фотодокументи, фонодокументи, видеодокументи, електронни документи и пр.

Богата научна информация е поднесена и при разглеждането на структурата, функциите и архивирането на документите. В тази връзка авторката отбелязва, че съвременните български институции почти не познават най-разпространените международни стандарти, регламентиращи съставянето на електронните документи, въпреки че от 1.01.2005 г. у нас е в сила Законът за електронните документи и електронния подпис.

С оригинален характер от изложението в първия раздел се отличава оная част, в която се изясняват методологическите аспекти на научната дисциплина „Архивология“ /или „История на архивите“/. Тук А. Нейкова разработва такива основни теоретически въпроси на архивологията, като: периодизацията на историята на архивите, типологията и трансформациите на архивните учреждения, организацията и управлението на съвременните архиви и други. Сполучлив анализ е направен на трудовете на най-известните представители на италианската, германската и съветската /руската/ архивни школи. Съответно внимание е обърнато и на приносите в архивологията на няколко български учени – проф. Иван Дуйчев, проф. Тодор Боров, доц. Мария Матеева, проф. Стефка Петкова, Николай Савов и други.

Във втория раздел на монографията архивите се разглеждат като индикатор за държавността. В обобщаващ вид са представени архивите на първите цивилизации /в Месопотамия, Древен Египет, Древна Гърция и Древен Рим/, архивите на християнската цивилизация /във Византия и средновековна Европа/ и институционализирането и организацията на националните архиви в ново и най-ново време /във Франция, Холандия, Великобритания, Италия, Белгия, Дания, Австро-Унгария, Русия, Швейцария, Османската империя, СССР, България и други страни/. И тук авторката подчертава, че след 1989 г. ръководството на българските държавни архиви изостава с приемането на ново законодателство и с реформирането на архивното дело в съответствие със стратегиите и стандартите на Европейския съюз. Що се отнася до еволюцията на архивната парадигма, А. Нейкова отбелязва значението на редица вътрешни и външни фактори за опазването и ефективното използване на архивното наследство.

В третия раздел на книгата намира сполучлива разработка проблемът за историята и развитието на българските архиви. Авторката прави сполучлив опит да преодолее слабостите на марксистката методология до 1989 г. и представя нов прочит на темата за създаването, етапите в развитието, промените в статута, типологията и организацията на националните ни архиви от Средновековието до наши дни.

Най-напред А. Нейкова представя сбирките от документи в средновековната българска държава и през османския период в българската история. След това в специален параграф проследява създаването и развитието на Архива на Възраждането – сега: Български исторически архив към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

С приносен характер в българското архивознание е анализът на А. Нейкова на фактите и дейностите, свързани с формирането на националния ни документален и архивен ресурс в периода от 1878 до 1951 г. Авторката подчертава, че през тези години у нас липсва архивно законодателство, поради което се правят неуспешни опити за създаване на държавни исторически архиви, но детайлно разкрива процеса на обособяване на учрежденски архиви в структурата на отделните държавни институции. Това води до изясняване на редица въпроси, отнасящи се до документосъставянето, документооборота и архивирането на наличната административна документация – макар и на учрежденско равнище. Историческото архивиране, изтъква авторката, обаче намира израз в селекцията на документи с историческа ценност, които се съхраняват и използват в определени за целта държавни, обществени, религиозни и други структури /Народната библиотека в София, Столичната община, Военноисторическата комисия към Щаба на действащата армия, Светия синод на Българската православна църква, музеите, читалищата и археологическите дружества в страната/. Особени грижи от държавата се полагат за т.нар. „старини” – културни и исторически паметници от древността до Освобождението през 1878 г.

Приносен характер има и изложението в параграфа „Изграждане на националната архивна система като централизиран модел”. Анализът е направен в две части – едната обхваща периода 1951-1989 г., а другата – от 1989 г. до излизането на книгата от печат /2007 г./. Съвсем основателно вниманието на авторката тук е съсредоточено върху създаването на Дължавния архивен фонд /ДАФ/ и формирането на централните и местните държавни архиви. Също така е открито спецификата на ведомствените архиви с постоянен състав на документите и на съществуващите до 1992 г. Централен партийен архив и окръжни партийни архиви на БКП. Посочени са и структурните промени в системата на Главно управление на архивите /от 2007 г. – Държавна агенция „Архиви”/. Авторката ясно изразява и своята позиция относно реформите в архивното дело в прехода към демокрация, които, според нея, се извършват без предварително изяснени приоритети.

Важни въпроси на архивната теория, методика и практика се разглеждат в четвъртия раздел на книгата. Единият от тях се отнася до международните архивни стратегии, политики и стандарти, които в условията на съвременните информационни технологии търпят непрекъснати промени. А. Нейкова извежда на преден план международните стандарти за архивно описание - ISAD (G), за държавни документи - ISAAR (CPF) и интернет стандарт – EAD, и програмите за оптично разпознаване OCR. Тя посочва приоритетните области в дейността на Групата на европейските архивисти /ГЕА/ и многократно подчертава, че основа на съвременното общуване са електронните документи.

Много актуално звучение има и трактовката на въпроса за ролята и мястото на българските държавни архиви в националното информационно пространство. Като анализира „Концепцията за развитие на информационното общество в Република България” от 1999 г. и „Националната стратегия за създаване на електронно правителство” от 2004 г., доц. Нейкова с тревога констатира, че в тях липсват

държавните архиви, които значително изостават в нормативно и технологическо отношение относно организацията и архивирането на съвременните електронни документи и бази данни.

В книгата намира място и самостоятелното проучване на доц. Нейкова за развитието на архивното образование в Европа и на българската университетска архивистика. В синтензиран вид авторката разкрива възникването и функционирането на специализацията по Архивистика през 1952-2002 г. и на специалност „Архивистика и документалистика” в Историческия факултет на Софийския университет “Св. Климент Охридски” от 2002 г. насам. Тя отдава дължимото на проф. Иван Дуйчев, проф. Тодор Боров и доц. Мария Матеева за подготовката на кадри за българските архиви и за утвърждаването на университетската архивистика като образователен модел. Според авторката, с приоритетно значение в обучението по архивистика трябва да бъде „компютърната архивистика”, т.е. работата с електронните документи и архиви.

В ръкописа на подготвеното второ издание на книгата, включен и в списъка на публикациите, са направени значителни допълнения и осъвременявания на някои от проблемите, разработени в нея, и са отразени редица промени в нормативната база от последните 5 години. В тази връзка искам да отбележа, че подобаващо място е отделено и на новия Закон за Националния архивен фонд, обнародван в „Държавен вестник” на 13 юли 2007 г.

Основната ми критична бележка към монографията на доц. А. Нейкова се отнася до научния апарат в книгата и използваната литература. Прави впечатление, че има доста страници, в които няма бележки под линия, т.е. не е посочен източникът на информацията или пък няма позовавания на важни по темата публикации. Например, изложението за архивите в българската средновековна държава се основава само на книгите на В. Бешевлиев, М. Москов и В. Начев, а са пропуснати изследванията на В. Златарски /”История на българската държава през средните векове”/, Ив. Дуйчев /”Из старата българска книжнина” и „Българско средновековие”/, Д. Ангелов /”Общество и обществена мисъл в средновековна България”/, В. Гюзелев /”Средновековна България в светлината на нови изводи” и „Училища, скриптории, библиотеки и знания за България XIII-XIV век”/, М. Каймакамова /”Българската средновековна историопис”/ и др. Дори в ръкописа на второто издание на труда на А. Нейкова, приет за печат в Издателска къща „СОФИ - Р”, не е цитирана монографията на М. Каймакамова „Власт и история в средновековна България VII-XIV век”, излязла от печат през август 2011 г., а по съдържание тя има много допирни точки с изложението в книгата на А. Нейкова.

По-пълнен и по-прецизен във второто издание на книгата би трябвало да бъде и списъкът на използваните извори. В него не са включени такива основни нормативни документи, като: Методическият кодекс от 1982 г., Законът за Националния архивен фонд /ДВ, бр.57 от 2007 г./, Устройственият правилник на Държавната агенция „Архиви” /ДВ, бр.10 от 2010 г./, Наредбата за използване на документите от Националния архивен фонд /ДВ, бр.17 от 2009 г./, Наредбата за условията и реда за водене на Регистър на Националния архивен фонд /ДВ, бр.17 от 2009 г./,

правилниците и упътванията за устройството и работата на партийните архиви /от 1964 г./ и други. Тук могат да намерят място и публикуваните досега пътеводители на централните държавни архиви. В списъка на ползваната литература пък липсва юбилейната книга „Централният държавен архив” /С., 2006/. За отбелязване обаче е фактът, че някои от посочените по-горе извори са използвани в изложението.

Правя тези бележки и препоръки не с оглед да подчертая няки слабости на труда на А. Нейкова, а за да бъдат направени съответни корекции и допълнения в новото издание на книгата, преди то да излезе от печат /а рецензентите имат възможност да се запознаят предварително с него/.

По темата на монографичния труд са публикациите: № 2 /Българската архивна реформа и съдбата на архивите на бившите специални служби"/; № 4 /"Градските архиви в средновековна Европа"/; № 7 /"Българското възрожденско документално и архивно наследство"/, № 8 /"Историята на архивите като научна дисциплина и нейната периодизация"/; № 9 /"Трансфер на архиви – правни и културоложки аспекти"/; № 10 /"Влиянието на въоръжените конфликти върху съдбата на архивите"/; № 11 /енциклопедичните статии „Архиви и книжнина” и „Архивистика"/; № 14 /"Архивите като индикатор за държавността"/ и № 18 /"Българската национална архивна система като централизиран модел"/. Затова на тези статии няма да се спирам.

Във втората тематична група се отнасят публикациите на доц. Нейкова в областта на **архивната теория**. Тук се включват статиите „Стандартизация и стандарти в архивната работа и обучението по архивистика /№ 1/ и „Българските архиви и научната комуникация в информационното общество” /№ 13/. В тях авторката разглежда въпросите за стандартизацията в архивната практика, международните стандарти за архивно описание, мястото на електронните документи в информационното общество, достъпът до архивните документи и спецификата на документалните издания в електронна форма – проблеми, които досега не са разработвани в българската специализирана литература.

В третата тематична група влизат статиите, посветени на развитието на **професионалното образование по архивистика**. Тази проблематика частично е засегната и в монографичния труд на авторката, но нейната важност е довела и до публикуването на няколко отделни статии, а именно: „Българското архивно образование и квалификация в информационното общество” /№ 3/, „Трансформацията на съвременните архиви и университетската архивистика като образователен модел” /№ 5/, „Специалност „Архивистика и документалистика”: образование, професия и реализация” /№ 6/, „Едно забравено начало” /№ 12/ и „Специалност „Архивистика” в информационното общество – новият учебен план” /№ 15/. За основните достижения на авторката в това направление вече стана дума в по-предните редове на рецензията при оценката на нейния монографичен труд.

Четвъртата група публикации на доц. Нейкова се отнася към **археографията** – научна област, която привлича вниманието на авторката още от периода на нейната докторантура. Плод на този неин интерес са статиите: „Die „Monumenta Germaniae Historica” und die Editionstätigkeit in Bulgarien” /№ 16/,

„Приносът на проф. Петър Мутафчиев към печатната изворова база на българската историческа наука” /№ 17/, „Документални свидетелства за дейността на проф. Иван Шишманов като археограф” /№ 19/ и „Петър Мутафчиев и идеята за „Monumenta Bulgariae Historica”/№ 20/. Авторката сама е издирила документалните свидетелства по тая тема и е разкрила задълбочено идеите на професорите Константин Иречек, Иван Шишманов, Васил Златарски, Петър Ников и Петър Мутафчиев за издирване, проучване и публикуване в цялостен корпус на писмените извори за българската история – по подобие на германския корпус „Пааметници за немската история”.

Доц. Андриана Нейкова има участия с доклади в много научни конференции в областта на историята на архивистиката, провеждани у нас и в чужбина.

Организатор и научен ръководител е на пет теоретични конференции, посветени на университетската архивистика в България. През 1991-1992 г. участва в международен проект във връзка с внедряването на информационни технологии в професионалното обучение по архивистика, съвместно с Архива и Университета в Лиеж /Белгия/ и Бундесархива и Архивното училище в Марбург /Германия/.

Тя е съставител и научен редактор на том първи от университетските четения по архивистика „Българската университетска архивистика като образователен модел” / С., 2009/, автор на предговора и обяснителните бележки на издадените през 1993 г. „Лекции по архивистика” на проф. Иван Дуйчев и участник в съставителския колектив на „Речник на българската архивна терминология” /Варна, 2002/.

Доц. Андриана Нейкова има основна заслуга за създаването на специалност „Архивистика и документалистика” в Историческия факултет през 2002 г. Създател е и на първата отраслова електронна библиотека по архивистика и документация във факултета.

Тя чете основните курсове по „Архивистика”, „Архиви и общество”, „Архивна теория и методика”, „Археография” и „Архивознание”. Води също и редица специализирани курсове по архивистика. Ръководител е и на магистърската програма „Защита на документални и архивни ресурси”.

Била е научен ръководител на повече от 140 дипломанти и специализанти. Под нейно научно ръководство са подготвени и защитени три докторски дисертации.

Научноизследователската и учебната дейност на доц. А. Нейкова ми дава всички основания да заявя своето положително отношение относно нейното участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор” и да призова членовете на научното жури и на Факултетния съвет на Историческия факултет да гласуват за избирането на **доц. д-р Андриана Антонова Нейкова-Тодорова за професор по Архивистика и документалистика** за потребностите на Историческия факултет на Софийския университет “Св. Климент Охридски”.

София

22.02.2012 г.

Рецензент:

/проф. д.и.н. Любомир Г. Огнянов /

